

Nr 237.

Af herrar **Wedin** och **Widén**, om *skrifvelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder i syfte att för arrendatorer af vissa fastigheter i Norrland och Dalarne underlätta fastigheternas förvärfvande med äganderätt.*

Den s. k. Norrlandsfrågan har under de senaste åren stadigt varit föremål för Riksdagens uppmärksamhet. Resultat däraf föreligger, bland annat, uti viktiga lagstiftningsåtgärder: lagen angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärfva fast egendom den 4 maj 1906; lag om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne den 25 juni 1909; lag af samma dag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne; lag likaledes af samma dag om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning; samt lag af den 31 juli 1907 om ändring i författningen angående jordafsöndring m. m.

Åndamålet med denna lagstiftning är, i stort sedt, att bibehålla och stärka en själfständig jordägande och jordbrukande befolkning i Norrland. Och det torde äfven få lof att erkännas, såväl att denna lagstiftning varit af förhållandena högeligen påkallad, som äfven att den bidragit till att hejda den utveckling till den själfständiga jordbrukarebefolkningens upphörande, som var på väg att taga allt större fart. Så har förbudslagen i stort sedt inverkat återhållande på jordens öfvergång till bolagen. Och att arrendelagen bidragit att väsentligt stadga och förbättra bolagsarrendatorernas ställning tycker man sig redan nu förmärka, oaktadt lagen ännu endast helt kort tid varit gällande. Regeringen har nu gått i författning om en närmare utredning af särskildt förbudslagens verkningar. Af en sådan utredning lär komma att ytterligare framgå, huru den nämnda lagstiftningen verkat och i hvilka afseenden den kan behöfva fullständigas eller förbättras.

Emellertid synes det vara skäl att redan nu framdraga och göra till föremål för utredning, så skyndsamt som möjligt, en fråga, som för utvecklingen af jordbesittnings- och jordbruksförhållandena i Norrland

är af den högsta vikt. Och det är frågan om bolagsarrendatorernas ställning i afseende å möjligheten för dem att förvärfva sina brukningsdelar, så att de blifva själfständiga innehafvare af desamma. Utan tvifvel har norrländska arrendelagen, såsom förut framhållits, bidragit att väsentligen stadga arrendatorernas ställning. Främst har detta skett därigenom att arrendetiden blifvit bestämd och måste omfatta en viss minimitid, under hvilken arrendatorn är berättigad att kvarsitta vid arrendet, äfven om hemmanet säljes, och oafsedt om hans kontrakt är intecknadt eller icke. Denna förmån har icke blifvit utesluten därigenom, att en hel del bolag, innan norrländska arrendelagen trädde i tillämpning, i syfte att utesluta denna tillämpning, gjort upp längre tids kontrakt, på 15 å 20 år, med sina arrendatorer. Den allmänna, för hela riket gällande nya arrendelagen blef i allt fall tillämplig på dessa arrenden. Och äfven enligt denna arrendelag kan en arrendator med skriftligt kontrakt icke mot sin vilja frångå arrendet, äfven efter det försäljning af egendomen ägt rum. Förhållandena äro därför nu i de flesta fall sådana, att ett bolag, som vill sälja, måste antingen göra upp med sin arrendator angående de villkor, på hvilka han vill afträda arrendet, eller ock sälja till arrendatorn.

Utan tvifvel vore det dock bäst, äfven fastän arrendatorernas ställning alltså blifvit väsentligen förbättrad, om så många af dem som möjligt kunde blifva själfva ägare till den jord de bruka. Endast det intresse, som den egna torfvan medför, kan borga för en verklig utveckling af jordbruket på den jord, som nu är i trävaruindustriens ägo. Utan tvifvel gå också arrendatorernas egna önskemål lifligt i denna riktning. Och här möter numera ett liknande intresse från bolagens sida. De förpliktelser, som de norrländska arrende- och vanhäfdslagarna pålägga bolagen, göra dem helt naturligt benägna att afhända sig den inägojord, som de äga. Visserligen visade sig, efter den norrländska ägostyckningslagens införande, till en början en viss obenägenhet hos bolagen att företaga ägostyckningar; man ville ej lämna det skogsanslag, som genom den nya författningen nödvändiggjordes. Man hoppades kanske, att lagen härom, som till en början var blott provisorisk, snart skulle upphöra att gälla. Men då det visat sig, att detta ej blef fallet och ägostyckningar icke medgäfvos på andra villkor än att erforderlig areal utmärk lämnades, hafva bolagen funnit sig häri. Och under de senare åren hafva, åtminstone i Jämtlands län, ägostyckningar i stor mängd ägt rum å bolagsegendomar. Under åren 1906—1911 hafva i nämnda län medgifvits ägostyckningar å bolagsegendomar till ett antal af 339; däraf komma t. ex. på Skönviks aktiebolag 87, på Bergvik och Ala Nya aktie-

bolag 65, på Sunds aktiebolag 64 o. s. v. Försäljning af de frånstyckade hemmansdelarna har däremot hittills ägt rum endast i ringa omfattning.

Men i den mån som bolagen blifva angelägnare att afyttra den dem tillhöriga inägojorden, uppträder här en annan fara. Och det är, att arrendatorerna låta förmå sig att köpa hemmanen och för köpeskillingen sätta sig i skuld till bolagen eller andra enskilda förlags-gifvare. Härigenom komma de i själfva verket i sämre ställning, än den de, åtminstone enligt nuvarande förhållanden, intogo såsom arrendatorer. Såsom sådana ägde de sitta odrifna, så länge de uppfyllde sina kontrakt; men såsom skuldsatta jordägare äro de i fordringsägarens hand; han kan när som helst yrka på hemmanets exekutiva försäljning och vråka dem därifrån. Om en dylik eventualitet skulle i större omfattning inträda, vore stor fara för handen för en mycket afsevärd del af befolkningen i Norrland.

Här må till belysning af förhållandena och af arrendatorernas egen uppfattning anföras några utdrag ur en skrifvelse af en man ur bolagsarrendatorernas egen krets, som tänkt litet djupare öfver detta ämne:

»För mig framställer sig detta spörsmål (= Norrlandsfrågan) så, att det icke kan anses slutgiltigt löst, förrän åtminstone all den i bolags och andra jordspekulanterns ägo varande åkerjorden i Norrland blifvit till den norrländska befolkningen återbördad med full äganderätt. Det är endast med detta slutmål jag tänker mig frågans partiella lösning. Statsmakternas uppgift skulle sålunda enligt min mening vara att vid gynnsamma tillfällen vidta lämpliga åtgärder för att så småningom uppnå detta slutmål.

Med denna syn på saken är det tydligt, att jag visserligen anser hvad som hittills på lagstiftningens väg gjorts ha varit för sin tid likaväl motiverade som nödvändiga åtgärder för att i den mån vid de olika tidsskedena varit möjligt hejdande förebygga Norrlands totala ruinerande — — —.

De närvarande konjunkturen erbjuder också just nu det möjligast bästa tänkbara tillfälle att skaffa sig fast fot i åtminstone någon liten del af denna jord. De större trävarubolagen hafva omsider kommit underfund om eller kanske tvungits att inse, att det inte kan vara något slags mening uti och allra minst för dessa någon fördel att fortfarande fasthålla vid äganderätten till äfven de små odlade jordbitarna i Norrland och utbjuda nu dessa till salu. Och det är väl endast en tidsfråga, när äfven andra jordägare skola komma till samma förståndiga uppfattning och beslut. Och den norrländska befolkningen önskade nog ingenting högre än att kunna som egna torfvor förvärfva denna jord.

Men såväl de nuvarande arrendatorerna som andra, som här företrädesvis kunna och bära ifrågakomma som köpare, äro fattigt folk, som på sin höjd äga sitt lilla och torftiga bo skuldfritt och som därför med bästa vilja ej kunna reflektera på någon affär. Ty hvar skola köpeskillingarna tagas ifrån?

Att af privatpersoner upplåna nödiga medel är naturligtvis en ren omöjlighet. Och banklån på kort tid för detta ändamål kan gifvetvis inte vara en tanke på. Hvad som möjligen undantagsvis skulle kunna låta sig göra vore att köpa mot förbindelse till säljaren och lämna denne in-teckning för köpeskillingen i den köpta fastigheten; men ett dylikt arrangemang vore nog den sämsta af alla utvägar. Och pengarne skulle i hvarje fall bli såväl för dyra som i synnerhet för osäkra.

Om en fattig arbetare eller arrendator öfver hufvud skall kunna tänka på att tillhandla sig en jordbruksfastighet i Norrlands skogsbygder, måste han först och främst ha någorlunda klart för sig, om affären såväl hvad själfva inköpspriset som betalningsvillkoren och annat beträffar är sådan, att han har antagliga förutsättningar att kunna gå i land därmed. Och då bolagshemman till större delen och de enskilda spekulanternas så godt som undantagslöst äro i sådant skick, att de fordra sin eventuella ägares hela kraft under hela hans tid att istånd-sätta, synes mig det oeftergifliga villkoret för en dylik affärs möjlighet vara, att köparen från början har sin ekonomi så ordnad, att han dels icke behöfver betala för hög ränta, dels ock framför allt så ställd, att han icke hvilket ögonblick som helst riskerar få hela sin skuld exekutivt uttagen, utan ställd på sådana grunder, att han har en på för-hand fixerad summa att årligen betala i ränta och amortering. Och hvad arrendatorerna särskildt beträffar, synes det mig omöjligen kunna vara vare sig för dem själfva klokt eller för landet gagneligt och allra minst mot lagstiftarne hänsynfullt utbyta den jämförelsevis trygga ställning, de genom arrendelagen erhållit, mot en högeligen tvifvelaktig tillvaro som ägare af den jord de nu arrendera och samtidigt från den med stora resurser utrustade förre ägaren på sig själf och sin ohållbara ekonomi öfverflytta fastighetens byggnads- och häfdeskyldighet.

Då det sålunda, såvidt jag kan räkna ut, inte finnes privatkapital i tillräcklig myckenhet för finansieringen af den här ifrågavarande saken att tillgå, och då sådant kapital, äfven om det finnes och mot all förmodan villigt tillsläpptes, i alla händelser icke kan anses för ändamålet tillräckligt betryggande, kan jag för min del inte tänka mig den här sakens förverkligande på annat sätt, än att staten tar finansieringen däraf om hand.»

Sedan han därpå sökt utveckla betydelsen för Norrland och därmed äfven för landet i sin helhet af att erhålla en för jordens kultur och uppodling intresserad själfägande befolkning i de förutvarande arrendatorernas ställe, eller snarare arrendatorsklassens öfvergång till att blifva själfägare, hvilken öfvergång emellertid bör, för att vara till godo, ske under ekonomiskt betryggande förhållanden — framhåller han, att staten utan tvifvel genom odlingens och välståndets tillväxt skulle få mångdubbelt igen hvad den sålunda utlagt eller förskotterat; ty här vore naturligen icke fråga om någon gåfva utan allenast om ett förskott. Därpå fortsätter han:

»Till sist ber jag vördsammast få erinra därom, att staten genom egnahemslånen redan förut fastslagit den här ventilerade saken som en statsangelägenhet. Ty det skulle äfven i det här fallet egentligen inte bli fråga om någonting annat än egna hem, fast efter något större måttstock än hvad som hittills användts. Om själfva egnahemssaken vill jag inte säga annat än godt. Dock skall jag tillåta mig uttala mina starka tvifvelsmål om, huruvida dessa efter samma mått för hela riket tillmätta egna hem kunna antagas lämpa sig lika bra för Norrlands skogsbygder som för Skånes slätter. I alla händelser är nog tiden ännu icke inne att i våra bygder forcera egnahemssaken i dess nuvarande form hvar som helst, utan på sin höjd koncentrera verksamheten på vissa centrala platser. I långt från kommunikationsleder och mera betydande arbetscentra belägna skogsbygder passa icke för närvarande dessa små jordbrukslägenheter och äro icke heller nu på sådana ställen nödvändiga. I dessa skogsbygder finnas nu massor af små jordbruksfastigheter till salu för billigt pris. I mitt omedelbara grannskap finnes exempelvis en sådan fastighet på omkring 10 tunnland odlad jord och tämligen bra hus, som med lagenlig stödskog torde kunna köpas för mellan 4 och 5 tusen kronor. Om jag ägde denna fastighet och ville jobba i egna hem, kunde jag stycka den till 4 sådana och, efter åtskilliga vederbörande utlåtanden, utan tvifvel också få till stånd 4 stycken för närvarande på denna plats ekonomiskt omöjliga miniatyrjordbruk och få staten att därpå offra flera gånger fastighetens nuvarande värde. Jag frågar: Hvarför i all rimlighets namn kan ej staten låna arrendatorn å detta hemman hvad ett eget hem skulle kosta och hjälpa honom att köpa hela fastigheten för beloppet, då staten i så fall och i motsats till det förre finge mer än fullgod säkerhet? Den man, som jag här talar om, har just 4 snart stora pojkar, som kanske utan statslån i framtiden kunde bygga tre nya gårdar till den nuvarande å denna jordbit, när och om utvecklingen därtill skulle föranleda.»

Så långt den ifrågavarande arrendatorn.

Ovedersägligt synes det vara, att här är ett fält, där det är synnerligen angeläget, att statsmakten ingriper för att länka utvecklingen i de rätta banorna. Om den hittills genomförda norrlandslagstiftningen haft till ett hufvudsakligt syfte, att den odlade jorden skulle ur trävarubolagens och skogsjobbarnes händer återgå till den jordbrukande befolkning, som själf bebor och brukar jorden, så måste det ses till att detta sker på ett ändamålsenligt och betryggande sätt. Och billigt samt äfven lämpligt är, att den befolkning, som för närvarande brukar jorden, sättes i tillfälle att förvärfva den såsom själfägare. Detta lär dock i regel ej kunna gå utan att staten träder emellan, icke med några gåfvor, utan medelst understöd eller förskott, som skola återgäldas. I de jordbrukskommissioner, som enligt uppsiktslagen blifvit tillsatta, finnas inom hvarje län myndigheter, som äro i tillfälle att pröfva såväl den ifrågavarande brukarens personliga och ekonomiska kvalifikationer för den begärda hjälpen som äfven de omständigheter i själfva aftalet, som böra vara af betydelse för afgörande, om och i hvilken mån hjälp lämnas bör.

Frågan härom bör dock, innan något bestämdt förslag kan framläggas, blifva föremål för en noggrannare undersökning än den, som kunnat ligga till grund för förevarande framställning, särskildt i syfte att utröna om förhållandena i detta afseende äro liknande i alla delar af Norrland; den ofvan lämnade framställningen hänför sig nämligen närmast till förhållandena i Jämtlands län.

Emellertid är det angeläget att hvad som skall göras icke fördröjes och att alltså denna undersökning kommer till stånd så skyndsamt som möjligt.

På grund af hvad ofvan blifvit anfördt hemställes,

att Riksdagen behagade i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, i hvilken omfattning och på hvilket sätt åtgärder från statens sida böra vidtagas i syfte att för arrendatorer å sådana fastigheter, som afses i lagen om uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne den 25 juni 1909, underlätta att förvärfva desamma med äganderätt.

Stockholm den 3 februari 1912.

A. J. Wedin.

Johan Widén.